

לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה

מעריך שיעור לתשעה באב

מטרות השיעור

- **בתחום הידע וההבנה:** התלמיד יבין את המושג "לפנים משורת הדין" בניגוד ל"דין תורה" (עמידה דווקנית על החוק), ויכיר את הפרשנות לחורבן המציגה את הצדקנות והעקשנות המשפטית כגורם הרסני לחברה.
- **בתחום הרגש והחיבור האקטואלי:** התלמיד יזהה כיצד צדקנות מוחלטת ("ייקוב הדין את ההר") בשיח הישראלי הנוכחי מובילות לפילוג ומריבה, ויפנים את הערך של "אמת של שלום" – ויתור וגמישות למען הלכידות החברתית.

מהלך השיעור והנחיית המקורות

1. פתיחה: "צודק או חכם?" (5-7 דקות)

הצעה לפתיחה: הציגו מקרה שבו מישהו פעל "לפי החוק היבש" אבל פגע בצורה קשה באחר (למשל: שכן שתובע שכן על רעש קל בצהריים, או חבר שמסרב לוותר על חוב קטן). שאלה לכיתה: "האם כל דבר שהוא 'חוקי' ו'צודק' הוא גם הדבר הנכון והמוסרי לעשות? מתי הצדק הופך לאכזרי?"

2. גוף השיעור: צלילה למקורות (20-25 דקות)

חלק א': מפסוקי יתרו לגמרא (המעבר מדין ל'לפנים משורת הדין')

דגש למורה: הפסוק בשמות מראה שיש מדרג – חוקים ותורות מול דרך ומעשה. רב יוסף בגמרא הופך את "אשר יעשון" (החלק האחרון בפסוק) לדרישה הגבוהה ביותר: לפנים משורת הדין.

הקפיצה הלוגית המרתקת בדף: מימרת רבי יוחנן: "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה". שאלה להדגשה במליאה: זו אמירה מזעזעת! איך יכול להיות שקיום דין התורה מחריב את העיר? תנו לתלמידים להתעכב על תמיהת הגמרא, עד שהם מבינים את התיקון: החורבן קורה כשהופכים את הדין היבש לחזות הכול ולא מוכנים לוותר או לראות את האדם שמעבר לחוק. החיבור לשנאת חינוס: קשרו בין העמדה על הדין לבין שנאת חינוס (מסכת יומא). מי שעומד על שלו בצדקנות – מפתח שנאה וניכור כלפי מי שלא עומד בסטנדרט שלו.

חלק ב': הרב שג"ר – "אמת של שלום"

דגש למורה: דברי הרב שג"ר הם הלב האקטואלי של השיעור. הוא מסביר ש"חרדת האמת" המקומית והמצומצמת מנתקת את הצדק מההקשר הכללי שלו.

עבודה בקבוצות / חברותא: בקשו מהתלמידים לקרוא את הקטע של הרב שג"ר ולענות יחד על השאלה: מה ההבדל בין "אמת שמביאה לפילוג" לבין "אמת של שלום"?

3. דיון אקטואלי וסיכום: המראה אל המציאות שלנו (10 דקות)

זהו השלב החשוב ביותר בשיעור, שמחבר את תשעה באב לחברה הישראלית של המאה ה-21. בקשו מהתלמידים לחשוב על הוויכוחים הפוליטיים או החברתיים בישראל (ברשתות, בחדשות, ברחוב). כיצד כל צד מרגיש שהוא "הצד המוצדק לחלוטין" ומסרב לוותר במילימטר, ובכך "מחריב את הבית"?

מסר לסיכום המורה: ירושלים לא חרבה בגלל רשעות, אלא בגלל צדקנות חסרת רחמים. התיקון של תשעה באב הוא היכולת להקשיב, לפעול "לפנים משורת הדין", ולזכור ש"אמת אמיתית" היא כזו שמסוגלת להכיל גם שלום ולא לפלג את הבית.



חקורות לשיעור

1. שמות יח, כ

"והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון".

עצת יתרו למשה:

- נסו להמשיג מה נכלל ב'חוקים', מה ב'תורות', מהי 'הדרך' ומהו 'המעשה'? ומה ההבדל בין 'הזהרה' ל'הודעה' בהקשר הזה?
- האם ישנו מתח בין חוקים ותורות לבין דרך ומעשה?

2. בבא מציעא ל ע"ב

דַּתְנִי רַב יוֹסֵף: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם" – זֶה בֵּית חֵייהֶם [רש"י: ללמוד להם אומנות להתפרנס בו חוקות ותורות כתיבי ברישיה דקרא], "אֶת הַדֶּרֶךְ" – זֶה גְּמִילוּת חֲסָדִים, "אֲשֶׁר יִלְכוּ" – זֶה בִּיקוּר חוֹלִים, "בֵּה" – זֶה קְבוּרָה, "וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה" – זֶה הַדִּין, "אֲשֶׁר יַעֲשֹׂן" – זֶה לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין...
אֲשֶׁר יַעֲשֹׂן זֶה לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין. דָּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם אֲלָא עַל שִׁדְנוּ בֵּה דִין תּוֹרָה. אֲלָא דִּינִי דְמַגִּיזְתָּא לְדִינִי?! [=אלא מה שידנו דיני גזלות?!] אֲלָא אִימָא: שְׁהַעֲמִידוּ דִּינֵיהֶם עַל דִּין תּוֹרָה וְלֹא עַבְדוּ לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין.

דרשת רב יוסף:

- מה נכלל בדרך ובמעשה לפי רב יוסף?
- כיצד יש להבין את החלוקה בין "המעשה" ל"אשר יעשון"?

מימרת רב יוחנן:

- נסו לקרוא את המימרה בלי העידון שהגמרא עושה לה.
- השוו את המימרה הזו של רבי יוחנן לאמירתו הידועה ממסכת יומא (ט ע"ב): "אֲבָל מְקַדֵּשׁ שְׁנֵי שְׁהִיּוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּגְמִילוּת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מָה חָרַב? מִפְּנֵי שְׁהִיְתָה בּוֹ שְׁנֵי חֲנָם". האם ישנו קשר בין שנאת חנם לבין העמדה על דין תורה?
- לאחר תמיהת הגמרא והניסוח ה'משופץ' למימרה – כיצד עמידה על הדין ולא הנהגה לפנים משורת הדין מביאה לחורבן?

3. הרב שג"ר, 'את פניך אבקש' כ"ב

היתה אמת בירושלים באותה תקופה, אבל זו היתה אמת של דין ללא שלום של לפני משורת הדין, וזו הסיבה שבגללה חרבה ירושלים. היתה אמת, אבל לא היה עמה שלום. הם העמידו דיניהם על דין תורה, הם לא עברו על הדין אלא דווקא הקפידו על הדין. הם חרדו לאמת - ייקוב הדין את ההר - באותו מובן מצומצם, מקומי. אבל האמת הכללית היא שאי אפשר לנתק את הדין מהקונטקסט הכללי שבו הוא נמצא. אף על פי שעיקר החיוב הוא הדין, לפעמים האמת הגדולה יותר מלמדת שצריכים לנהוג לפני משורת הדין. זוהי האמת שמביאה לשלום. אם אתה רואה שיטה שתוצאותיה מריבה, אמת שמביאה לפילוג, צריך לבחון את האמת עצמה, שמא יש כאן חיסרון באמת, משום שאמת אמיתית, אמת של תורה, היא אמת של שלום. והאמת והשלום אהבו - אמת שבתוכה שלום ומחוץ לה שלום.

- כיצד הרב שג"ר מסביר את ההבדל בין הדין לבין 'לפנים משורת הדין'?
- מהי האמת שמביאה לשלום, לפי דברי הרב שג"ר?

האם ניתן לקשר בין הדברים שלמדנו לבין המחלוקות הנוקבות שיש כיום בשיח הישראלי? כיצד מביאים ל"אמת שבתוכה שלום ומחוץ לה שלום"?